



# Самур

№ 8 (243) 2011-йисан 26-август

1992-йисан январдилай акъатзава

## ЦИЙИВИЛЕР

### ПРЕЗИДЕНТДИН СЕРЕНЖЕМ

Азербайжан Республикадин Президент Илгъам Алиева эхиримжи йисара Кълар райондин экономика мадни вилик тухун, адан агъалийрин дуланажагъ хъсанарун патал ара датлана кьайгъу члугъазва. И йикъара уьлкведин чехида райондихъ галаз алакълу тир мадни са важиблу серенжемдиз къул члугуна. И серенжемдив къадавал, 7 хурь галкГурзавай, Яргундай Цехуьлиз физвай 22 километрдин рехъ гуьнгьуна хтун патал райондиз 4 миллион манатдин пулунин такъатар чара ийида.

### ЗАКЪАТАЛАДИН МЕКТЕБРА

Закъатала райондин мектебра милли члаларал тарсар гуьниз йис-сандивай генани хъсандиз фикир гузва. Райондин 51 мектебда тарсар азербайжан, 11 мектебда азербайжан-урус, 4 мектебда азербайжан-гуржи члаларал гузва. 18 мектебда авар, цлехур ва маса къадардал гьалтайла тлимил халкъарин члалар чирзава. И мектебар патал чпин члаларалди «Авар члал» ва «Цлехур члал» тварар ганвай учебникарни чапдай акъуднава. Сад лагъай учебникдин автор Кебелова хурьун юкъван мектебдин директор Агъмед Бароев, къвед лагъай учебник хкъенвайди Гуьзбарах хурьун юкъван мектебдин члалан ва литературадин муаллим Агъмед Къурбанов я.

### ЖЕКВИЙРИН ТЛАЛАБУН

Алай йисан августдин ваира Къуба районда къиле тухвай археологиядин ахтармишунрихъ авсиятда «Жек жемият» твар алай ижтимаи кватгалди баянат ганва. Жеквийри республикадин са къадар газетра чап хъанвай са информациядихъ галаз алакълу яз паразивал къадурнава. Информацияда Хиналугъ хурье къадим яшайишдин макан ва са курган жсагъанвайди малумарнава. Жеквийри и археологиядин амукъяр Хиналугъдин ваь, Жек хурьун чилерал ашкъара хъанвайди я лугъузва. Абуру газетривай и гьалат тухкГурь хъувун ва тарихдик къалвилер кутун тавун тлалабзава.

### ЕВРОПАДИН ХУШБАХТ МИЛЛЕТАР

И мукъвара Германиядин пешекарри къиле тухвай ахтармишунрай Европадин гъи миллетри чеб хушбахт яз гьисабзаватла малум хъанва. Даниядин агъалийрин 96 процентди, Италиядин агъалийрин 80 процентди, французрин 77 процентди, голландвийринни британвийрин 72, Туркиядинни Германиядин агъалийрин 61 процентди чеб хушбахт тирди малумарнава. Виридалайни эхирдал Россия ала, адан агъалийрин анжах 37 процент чпин дуланажагъдилай рази я.

### ХАЙИ ЧЛАЛ ХВЕНА КЛАНЗАВА

Гуржистандин экс-президент Эдуард Шеварднадзедин «Асавал - Дасавали» журналдин чириз акъуднавай жузун-качузун хайи члал хуьз кланзавай ксарин риклай хъанва. Ада лугъузвайвал, уьлкведа датлана ингилис члал теблигъ авун ва гуьжалди ам кланариз алахъзавай программар къилз акъудун хайи члал патал гзаф хаталу я.

Уьлкведа хайи члалан (гьукуматдин члалан) роль тлимиларна, ингилис члал чирун гегъенишарзава. «Гьукуматдин члал ихътин хаталувилерикай хвена кланзава», - лугъузва Шеварднадзеди. Адан фикирдалди, дин ва члал миллетдин бине я. «Исятда и къве постулатни къаз къазмач, хайи члал ингилис члалахъ галаз эез ийизва, диндин гьакъиндай цлийи къанунди лагъайтла, православрин ихтиярриз клур гузва», - къейд ийизва экс-президентди.

# КАШ, ТЛАЛ, ВИЛИН НАКЪВАР..

### РЕДАКТОРДИН ГАФ

Гъар нянихъ квалек экрандин вилик ацуькна Африкадай гузвай риклин гьал атлудай хътин сюжетриз килигзава чна. Куьч къамаллаз къурагъвиликайни кашарикай катзавай инсанрин азабар члал ахъайна рахазва чав. Кларабар гьуьргъуь хъанвай, хамар кларабрал алкланвай, клвачел акъваздай гьал амачир бахтсузбур акваз къарай атлудва чи.

Сомали... кашар, начагъвилер, къиникбар... Хайибурун къужахда чан гузвай аялар. Сомали... яван фахъ, хъвадай цихъ тамарзу хъанвайбурун уьлкве. Гьахъсузвилерин макан. Гъар юкъуз телевизордай сейрзава чна и сюжетар. Дуньядин гзаф уьлквейрин агъалийри хъиз... Анжах тек са сейр авуна виже къведач. Рикл кана абуруз куьмек гузни алакълна кланзава чалай. Вучиз лагъайтла чун инсанар я. Авайда авачирдакай, бахтлуда бахтсуздакай, сагъламда азарлудакай хабар къун чи буржи я. Ингъе дуньядин инсанри телевизордай сейрзава Сомали.

Са мус ятлани чи къилелни Сомалидин мусибат къведачтла нивай лугъуз жедат? Чал ихътин бахтсуз инсанар тлимил дуьшуьш жезвани? Къачузвай пенсия фаз са гуьжалди бесарзавай къуьзуьбурун къадар гьикъван ятла? Хурьера тандал пек, руфуна фу авачиз мектебдиз физ тежезвай аялар авайдакай хабар яни чаз? Гьафтейралди як незвачир инсанар тлимил авани? Чи мукъва-къилийрихъ, къуншийрихъ кесибвили басрух гузвайбур, дарман къачудай пул авачиз рекъизвайбур авачни?

Са пата фан гъвелер гьисабзавайбур, муькуь пата артух килограмрикай азаб члугъазвайбур, са пата гишила ахвариз физвачирбур, муькуь пата гзаф тлугъни даклурнавайбур... Ибур вири са хизандин веледар я - чилинviar я. Са Ракъинин кланик, са Чилин винел са уьмуьр яшамиззавай Аллагъдин бендеяр я. Садбур азаб члугъазвайбур, садбур масабурун азабар кваз къазвачирбур.

Сомали чавай гзаф яргъа я. Бес чи къваларив гвай «сомаливийрикай» - чи хурьера, магълейра каш члугъазвайбурукай мус хабар къада чна?

Накъ Бакудин метродин «Илимрин академиядин» станциядин патав 85-90 яшарин, гъвечли буйдин, яхунвилай кларабар хкатнавай са къуьзуьда къекъверегди хъиз гъаб ахъайнавай. Ништа, белки веледарни ава адахъ. Амма бувади каш члугъазвайдакай хабар авач абуруз.

Месе гъатнавай, клвалин раклар варцаралди садани ахъайзавачир азарлубур чидат чаз. Ихътинбурун ракларар ахъайна абуруз жедай куьмекар гун суваб я.

Сомаливийрин уьмуьр лагъайтла, исятда жегъеннемдиз элкъвенва. Са хупл яд, са руфун фу патал клвал-югъ гадарзава инсанри. Масабуроз муьгътеж хъанва абуру. Вадругуд вацран къурагъвили, кашари, тайифайрин арада авай дявейри, уьлкведин къиле авай ксарин фагъумсуз сиясатди миллион-ралди инсанар къекъверегдиз элкъуьрнава. Гзаф дидеяр чпин уьмуьрда рикл атлудай хътин кардал атанва: абуру са аялди аявална, муькуьди гишила гьикл рекъизватла сейрзава.

Сомали чавай яргъа яни? Ваь, ам гъар юкъуз чи квалек, чи хизанда ава. Чна гъар юкъуз телевизордай и мусибатдиз килигзава. Вилерай нагъв авахъзава, рикл тлар жезва чи. Анжах идакай а кесибриз куьмек авач. Етимдиз «чан» лугъун тлимил я, фуни гун герек я...





# ЛЕЗГИ ХАБАРАР

## СТАВРОПОЛЬ

### ЖУВАНБУРУЗ КУЪМЕК ГУДА

Ставрополдин лезгийрин ва дагъустанвийрин милли медениятдин автономийри цийи проект кардик кутунва. Малум тирвал, гьеле XIX виш йисан юкьварилай кьил кутуна дагъустанвийри (абурукай гзафур лезгийр тир) Ставрополдин вузра чирвилер къачунай. Алай вахтунда и шегьердин вузрик экечизвай чи ватанэгълийр мадни пара хьанва.

Лезгийрин ва дагъустанвийрин автономийрин цийи проектди келиз къезвай жегъилар общежитийринви квалерив таъминардай, абурун дуланажагъ къвердавай хьсанардай мумкинвал гуда. Жегъилриз куъмек гун патал талукъ стипендиярни тайинарнава. Хьсан келзавай дагъвийри Ставрополдин медицинадин колледжда академик Рашид Аскерханован тварунихъ галай, инин вири уьлквездиз фадлай сейли тир Гьукуматдин Хуьруьн Майишатдин Институтда келзавайбуру профессор А.Асалиеван тварунихъ галай стипендияр къачуда.

Милли медениятдин автономийри гьар са вузда «Жегъилар» твар ганвай квалгалар ва абурун советни арадал гьанва. Советди лезги ва дагъустанви студентриз мадни хьсандиз чирвилер къачуз, абурун социальный месляяр гьялуниз куъмек гуда.

## ДАГЪУСТАН

### ЭЦИГУНАР КЪИЛЕ ТУХУЗВА

«Сад тир Россия» партиядин Дагъустандин отделенидин кьиле авайбуру лугъузвайвал, абурухъ республикадин агъалийрин агъваллувал хкажун патал «Уьмуьрдин ери: сагъламвал», «Аялрин бахчяр - аялриз», «Образование» ва маса проектар ава. Абурун бинедаллаз 2011-2012-йисара федеральный бюджетдай региондиз 6 миллиардни 860 миллион манат ахъайда. Шегьерра ва районар сагъламвал хуьдай карханаар, гьакни аялрин бахчяр ва мектебар эцигда. И проектдив къадайвал, кьве йисан къене Дагъустандин лезги районар 20-далай гзаф ихътин эцигунар кьиле тухуда.

## КЪАЗАХСТАН

### ВИРИНИЗ СЕЙЛИ ВАХАР

Абур муьжуьд вахни са стха я: Зарета, Раибат, Альбина, Зарифа, Жавахир, Айжан, Тамамат, Мадина ва Вячеслав. Архитви Агъмедулагъ Гьамзатован веледар тир и лезги жегъилар вири Къазахстандиз сейли я. 7 вах машгъур бизнесменар я. Вахарикай анжах Зарифа бизнесдал машгъул туш. Ам Актау шегьердин 23-нумрадин юкьван мектебдин директордин заместитель ва завуч я. Ада и мектебдин бинедаллаз нянин мектеб кардик кутунва. Ина лезги аялриз дидед чал чирзава. И мектебда лезгийрин кьулерай, манияр лугъудай ансамблин кардик кутунва.

Вахарикай Альбинадин кьве стха - Роман ва Пагъбир спортдин рекъай Къазахстандин чемпионар я. Заретадин цуд яшда авай хци Ермек Фаталиева 2010-йисуз Америкадин Садхъанвай Штатрин Лас-Вегас шегьерда каратэ-додай кьиле феи дуньядин чемпионатда сад лагъай чка кьуна, анай кьизилдин медаль гваз хтана.

## ДАГЪУСТАН

### ЦИЙИ ПАРКАР КУТАЗВА

Эхиримжи вахтара къадим Дербентда эцигунринни абадилерин рекъай рикI шадардай дегишвилер кьиле физва. Виликан вахтара шегьердин куьчейрин михъвиллиз са акъван фикир гузвачир. Гила и татугайвал арадай акъуднава.

Абадилерин рекъай фикирда къунвай проектрикай сад цийи паркар кутун я. Виликан вахтара вилай-гъилияй вегьенвай куьгъне паркар гуьнгьуна хуьтазва, цийи паркар кутазава. Санлай Дербентда цуд парк кардик кутада.

Залпанд алачир  
меци кьил тIарда.

Лезги халкъдин  
мисал

## ЯРАЛИ ЯРАЛИЕВАН 70 ЙИС

# ХАЛКЪДИЗ СЕЙЛИ АДИМ

Алупандин кхьинар лезги чIалалди кIелай, гьа идалди дуньядин алимар вичихъ ялай Ярали Яралиева чи тарихдин икъван гагъди малум тушир делилар винел акъудзава

Химиядин илимрин доктор, профессор Ярали Алидин хва Яралиев 1941-йисуз Вини Пигъиржалрин хуьре дидедиз хьана. Ам хизанда 25 йисалай дидедиз хъайи сад лагъай гада аял тир. Хуьруьн юкьван мектеб куьтягъай жегъил АПИ-дин химиядинни биологиядин факультетдик экечIна. 1969-йисуз диссертация хвена, химиядин илимрин кандидатвилин тIвар къачур Я.Яралиева илимда къур нетижайрикай Бакудин, Нефтчаладин, Небитдагъдин ва Троицкидин йод гьасилдай заводри менфят къачуна. Я.Яралиева 1989-йисуз Украинадин Днепропетровск шегьерда докторвилин диссертация хвена.

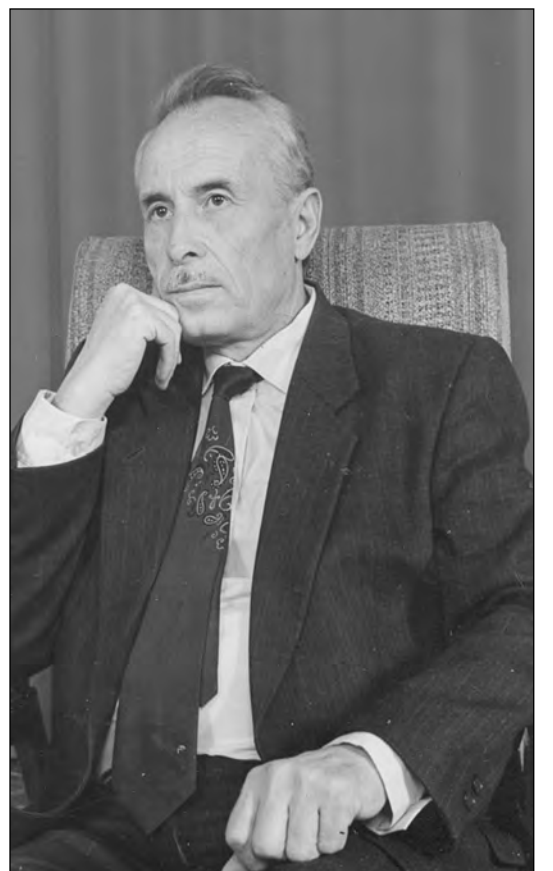
Садра алимдин гъиле Магъачкъалада басмадай акъатнавай, алупан графикадалди кхьенвай дегъ чIаварин улубдин са чин чапнавай журнал гъатна. Ярали Яралиеваз гьа ктабдин чин кIелун несиб хьана. Гуьгъуьнлай ада лезги чIалалди кхьенвай къадим ктабдин 50 чинин фото шикилар гъилик авуна ва вири текст ачухарна. Гьа икI, адан «Алупанская (Кавказско-Албанская) письменность и лезгинский язык» (Махачкала, 1995) ктаб арадал атана.

И карди ам Къафкъаздин албанар, абурун тарих, медениятдин гуьмбетар ва кхьинар мукуьвай чириз мажбур авуна. Ам «Фестдин дискинихъ» галаз марагълу хьана. Ярали Яралиева

къве чинал алай шиклирин лезги чIала авай тIварарикай менфят къачуна, диск кIелна. Гьа икI, «Фестдин дискинин» лезги вариант арадал атана (Я.А.Яралиев. Дешифровка «Фестского диска». Дербент - 2001).

Критдин кхьинрихъ галаз мукуьвай таниш хъайи Я.Яралиева субутна хьи, грекар къведальди ина яшамеш жезвай пелазгийрихъ «Фест дискинин» винел алай кхьинрилай гъейри мадни къуд жуьредин кхьинар авай ва абур лезги чIалан куьмекдалди кIелна кIанзава. И делил адан Н.Османовахъ галаз санал кхьенвай ктабдани («История лезгин. Пелазги. III-IV тыс. до н. э. Том I» (Москва, 2003) гъатнава. Алай вахтунда алимди этрусин кхьинрин винел кIвалахзава. 2009-йисуз ада Москвада Н.Османовахъ галаз санал «Дешифровка Критской письменности» ктаб чапдай акъудна.

«Европадин меденият вичин кьве муаллимдиз - грекрин ва румвийрин медениятриз буржлу я. Грекрин меденият пелазгийрин, румвийрин меденият этрусин медениятдин бинедаль алаз арадал атан-



вайди я. Ингъе пелазгийрин этрусар Европадин медениятдин муаллимдин муаллимар я». Им Ярали Яралиеван ахтармишунрин кьилин нетижа я. 1994-йисалай инихъ Я.Яралиев «Юждаг» институтдин профессор я.

С.Керимовдин «КцIар, кцIарвияр» ктабдай.

Редакциядай: Алай йисуз лезги халкъдин машгъур алимдин 70 йисан юбилей кьейд ийизва. «Самур» газетдин коллективди ва келзавайбуру алаз юбилей тебрикзава ва вичин кIвалахда мадни чIехи агалкъунар тIалабзава.

«Самур»

## АВАЗ ХЪУРАЙ

И мукуьвара зун хайи хуьруьз - Пигъириз хъфизвай. Автобуса ацукънавай, гъиле кекецI авай кьуьзуь кас акурла зи рикIел Шакир муаллим хтана...

Дидед патай зи чIехи буба тир, яргал йисара КцIар райондин Пигъир ва Пигъиржал хуьрерин мектебра географиядин муаллимвал авур Шакир буба алай вахтунда пенсияда ава, хуьруьн агъсакъал хъиз виридаз сейли я.

Меликов Шакир Саадан хва 1934-йисан майдин вацра Пигъира дидедиз хьана. 1940-1950-йисара ада хуьруьн юкьван мектебда кIелна. 1952-1956-йисара виликан В.И.Ленинан тварунихъ галай АПИ-дин географиядин факультетда чирвилер къачур ам КцIар

райондин Пигъиржал хуьруьн юкьван мектебдин муаллимвиле кIвалахал акъвазна. Ада тарс ва тербия гайи жегъилрикай Ярали Яралиев химиядин илимрин доктор я. Ярали муаллим алай вахтунда РФ-дин Дербент шегьердин «Юждаг» институтдин профессор я. Мад са жегъилди - Шихгемзеев Шарафуддинани диссертация хвена, Бакудин НафтIадин Академиядин доцентвиле кIвалахзава.

Хайи Пигъирин мектебдиз муаллим яз хтай Шакира бубади аялриз чирвилер гуьн рекъе чан эцигна. Гъавилияй и мектеб куьтягъай жегъилрикай муьжуьд кас географиядин муаллимар хьана. Гъабуркай яз Пирметова Веради, Рагъманов Якуьба, Саруханов

стхайри Баку шегьерда, Фетуллаев Фехреддин Пигъира, Алибегов Абдулалиди Шехуьла, Исмаилов Эльшана Чехи Муругъа, Меликова Магъбубади Хачмаз района географиядин муаллимвиле кIвалахзава. Машгъур алим, географиядинни минералогиядин илимрин доктор Тарикъули Амираслановани Шакир муаллимдин гъилик кIелайди я.

Ругуд веледдин буба тир Шакир муаллимди вичин аялринни кIеллиз туна. Гила адахъ цIувад хтулни са штуд ава. Эл-убади адалди дамахзава. За адаз чандин сагъвал, риклин шадвал тIалабзава. Ихътин агъсакъалар чхь гъамиша аваз хуьрай.

Орхан САНАЕВ,  
КцIар шегьер.

(Əvvəlki qəzetimizin 21 may, 22 iyun və 30 iyul 2011-ci il tarixli saylarında)

## İki imperiya ilə üz-üzə

İstanbul müqaviləsindən sonra iki imperiya arasında Qafqaz belə bölünmüşdü: Peterburq müqaviləsinə görə İranın güzəştə getdiyi torpaqlar, Şirvanın Xəzərboyu zolağının üçdən ikisi və Samur çayı boyunca Surxayın himayəsində olan torpaqların bir hissəsi Rusiyanın, İranın Azərbaycandakı mülkləri (Ərdəbildən başqa), Gürcüstan, Ermənistan, həmçinin İranın qərb vilayətlərinin bir hissəsi Türkiyənin tabeliyinə keçdi. (Bax: **Сборник Императорского исторического общества (Сб. РИО). СПб., 1886. т.52, с.19-29**). Şirvan ərazisində Hacı Davud başda olmaqla Şamaxı xanlığı yaradılmışdı. Dağıstanda Axtı, Rutul, Saxur kimi ləzgi vilayətləri, həmçinin Surxay xanın himayəsində olan ləzgi torpaqlarının bir hissəsi də sultan hakimiyyəti altına keçdi. Rumın tarixçisi N.Yorqanın yazdığı kimi, «Dağıstanda türklər, nəhayət, iki yüz il ərzində ələ keçirmək istədikləri vilayətləri aldılar». (Bax: **Yorqa N. Geschichte des Osmanischen Reiches. Bd, c.423**).

Ələ keçirilmiş əraziləri nəzərə alaraq Nepluyev 1724-cü ilin İstanbul müqaviləsini rus diplomatiyasının uğuru adlandırmışdı. Bu müqavilədə imperiyanın ilk mərhələ üçün nəzərdə tutduğu bütün ərazilər rusların tabeliyinə keçmişdi. (Bax: **АВПР, ф.89, 1724, д.6, ч.2, л.320-320 об.**). Amma müqavilənin bəzi maddələri fransız səfiri de Bonakin tövsiyəsinə əsasən ələ tərtib olunmuşdu ki, onlar hər iki imperiyanın məsələni öz xeyrinə həll etməsinə, yeri gəldikdə münaqişəni təzələməsinə imkan verirdi. Bir sözlə, bu maddələr iki imperiyanın xeyrinə, dağlı xalqların ziyanına idi.

Zaqafqazıyanı ələ keçirmək istəyən Türkiyə Dağıstan hakimlərinin dəstəyini almadığına görə 1724-cü ilin avqustun axırlarında sultan Kırım xanından onun köməyinə otuz min tatarın göndərilməsini tələb etdi. Tatarlar rus qarnizonlarının yolları kəsdiyini bəhanə edib gəlmədilər. Həqiqətdə də belə idi. Ruslar Qafqaza yeni qarnizonlar gətirmişdilər və onların köməyi ilə guya Rusiyanın tabeliyinə keçməli olan, lakin müqavimət göstərən yerləri ələ keçirmək üçün hərəkatə keçmişdilər. (Bax: **Yenə orada**).

Ruslara müqavimət göstərən onları tabeliyinə keçməli olan ləzgi torpaqlarının əhalisi idi. Ona görə də bu ərazilərə ara-ara hərbi hissələr göndərir, yerli əhalini qorxutmağa çalışırdılar. Lakin ləzgilər qorxmaq əvəzinə daha da güclü müqavimət göstərirdilər. Ona görə düşmənin Süleyman bəyin müdafiə etdiyi qalanı ələ keçirmək cəhdləri də bir neçə dəfə boş çıxdı. Buna baxmayaraq, onlar qaladan əl çəkəmədilər.

1723-cü ilin iyununda türk qoşunlarının Tiflisi tutması rusların da hərbi əməliyyatlara başlamasına rəvac verdi. Türkləri Xəzərboyu əyalətlərə buraxmaq üçün rus qoşunları əvvəlcə Ənzəlini və Rəşti, sonra isə Bakını ələ keçirdilər. Bundan sonra Rusiya Təhmasibdən tələb etdi ki, Xəzərboyu əyalətləri könüllü olaraq ruslara güzəştə getsin. Əvvəzində ruslar osmanlılara və əfqan üsyançılarına qarşı mübarizədə İrana kömək göstərməyi vəd etdi. (Bax: **АВПР, ф.77, 1723, д.1, л.10**).

1723-cü ilin sentyabrında Rusiya ilə İran arasında Peterburq müqaviləsinin bağlanması türkləri Zaqafqaziyaya müdaxiləni gücləndirməyə məcbur etdi və onlar həmin ilin payızında burada yenidən hərbi əməliyyatlara başladılar. Ruslar ələ bunu gözləyirdilər. Artıq bir

neçə Dağıstan hakiminin onların təbəəliyini qəbul etməsi və Surxay xanın mülklərindən azad gediş-gəliş imkanı əldə edən işğalçılar Nizova (Niyazabad) və Təngə istiqamətlərində hərbi hissələrini yeridərək, yeni torpaqları ələ keçirməyə çalışdılar. (Bax: **АВПР, ф.77, 1723, д.1, л.123**). Bundan ötrü onların kifayət qədər hərbi qüvvəsi var idi və Türkiyə ilə müharibəyə hazır vəziyyətdə idilər. 1723-cü ilin avqustunda Ukrayna ordusunun komandanı M.M.Qolitsin arxa cəbhədəki bütün polkları döyüş hazırlığı vəziyyətinə gətirmişdi. I Pyotrun əmri ilə Şimali Qafqaza yeni qarnizonlar göndərilmişdi. Hətta imperator İ.I.Neplyuyevə tapşırırmışdı: Portaya birbaşa bildirsən ki, biz özümüzü müdafiə etməyə hazırıq. Türkiyə bu xəbərdarlıqdan ehtiyatlanaraq şimalda baş verən hadisələrə qarışmamağa üstünlük verdi.

Əl-qolu açılmış ruslar Hacı Davudun şimalda qızılbaşlardan azad etdiyi torpaqları ələ keçirmək üçün 1723-cü ilin oktyabrında Təngə qalasına hücum etdilər. Bundan ötrü iki draqun polku və 500 piyada əsgər səfərbər edildi. Süleyman bəy onların qarşısını qalaya tərəf uzanan dar dərədə almağa çalışdı. Düşməne qəfil zərbələr endirmək üçün sıx kollar, daş, cıdırılarda kiçik dəstələr yerləşdirdi. Qayadan daşların axıdılması üçün hazırlıq gördü. Onun taktikası belə idi: düşməni hissə-hissə iki yüz - üç yüz metr dərənin içərisinə buraxmaq, sonra qəfil zərbələrlə məhv etmək. Ehtiyatı əldən

min manat pul verib. (Bax: **АВПР, ф.77, 1726, д.9, л.248-250; ф.89, 1726, д.15, л.32-32 об.**). Buna görə də sərhədlərin demarkasiyası ilə məşğul olan komissiyanın 1726-cı ilin aprelin 2-də yenidən başlanmış işi yarımçıq qalıb.

Səfirin qeyd etdiyi komissiyaya Rusiya tərəfindən sonralar, yeni 1728-ci ilin əvvəlində Qafqazdakı rus qoşunlarının komandanı təyin olunmuş general A.V.Rumyantsev, mayor Qustav Qerber, polkovnik fon Lukey, Türkiyə tərəfindən səraskər Sarı Mustafa paşa və sultanın elçisi Nişli Mehmet ağa daxil idi.

Ruslar Hacı Davudun paşanı satın aldığı iddia etsələr də, əslində məsələni bir qədər də özləri yubatmaq istəyirdilər. Onlar daha bir həmlə edərək Təngə qalasını tutmaq və bununla da rus silahının gücünü nümayiş etdirmək, tabe olmaq istəməyən yerli xalqların müqavimətini tamamilə qırmaq niyyətində idilər. Əslində bundan ötrü şərait də yaranmışdı. Artıq 1727-ci ildə Kabardanın, Çeçenistanın və Dağıstanın onlarca hakimi rusların himayəsinə keçmişdi. Təbii olaraq istəməyənlər və daha güclü müqavimət göstərənlər ləzgilər idi. Ona görə də Təngə qalasının alınması ruslardan ötrü böyük əhəmiyyət kəsb edirdi. Təngəni almaqla onlar ləzgilərin müqavimətini qırmaq, Hacı Davudun yaratdığı dövlətin sərhədlərini daha da daraltmaq və gələcəkdə Şirvanın qalan torpaqlarını da ələ keçirmək istəyirdilər. General A.V.Rumyantsev qalanı tutmaq,



**ф.89, 1726, д.6, ч.2, л.604 об.**

Bir neçə il ərzində ləzgilərin döyüşkən əhval-ruhiyyəsinə və axıradək vuruşmaq istedadına yaxşı bələd olan general A.V.Rumyantsev bu dəfə Təngə qalasını şəxsən özü ələ keçirmək qərarına gəldi. Bundan ötrü o, toplardan və 8 minə yaxın əsgərdən istifadə etdi. Ötən məğlubiyyətin nəticələrini təhlil edib yeni döyüş taktikası seçən general Təngəyə uzanan dərəni hissə-hissə ələ keçirərək, qalaya çatmağı qərara aldı. Bundan ötrü əvvəlcə toplardan istifadə edir, sonra yaxşı təlim görmüş piyadaları irəli göndərirdi. Süleyman bəyin yeni taktika seçmək imkanı yox idi. O, köhnə qaydada döyüşməli, düşmənin qarşısını nəyin hesabına olursa-olsun almalı idi. «Daş yağışı»ndan geniş istifadə etmək mümkün deyildi, çünki ruslar daha dərənin ortası ilə deyil, kənarları və kolların arasını irəliləyirdilər. Yaxşı təlim görmüş rus piyadaları əlbəyaxa döyüşlərə daha çox can atırdılar. Belə döyüşlərdə uzun və iti süngülərin qarşısına xəncərlə çıxmaq ləzgilərdən böyük çeviklik və igidlik tələb edirdi.

Süleyman bəy yaxşı bilirdi ki, vuruşmanın ilk mərhələsində qazanan qələbə döyüşçüləri çox ruhlandırır. Ona görə də bu mərhələdə zəfər çalmağa çalışırdı. O, rusların taktikasına müvafiq olaraq, on xəttə ən təcrübəli və cəsur döyüşçülərini göndərdi. Vuruşmanın ilk günü ruslar bir neçə yüz döyüşçü itirərək, geri çəkildilər. Onlar artıq Süleyman bəyin «daş yağışı»ndan istifadə edərək bilmədiyini fikirləşib, dərənin ortası ilə sürətli hücumla keçməyi qərara aldılar. Amma yanılmışdılar. Süleyman bəy çətin olsa da dərəyə daş yağışı yağdıraraq, düşməni ləngitməyi əvvəlcədən nəzərdə tutmuşdu. Səhər təzədən rusların 3 mindən çox əsgəri sürətli yürüşlə dərəyə girdi və ox kimi qoşuna yol açmağa başladı. Top atəşlərinin köməyi ilə iki kilometrə qədər irəliləyən əsgərlər birdən «daş yağışı»na düşdülər. Qayaların başından onların üstünə yağın daşlar bir saatdan sonra yolu bağlayaraq, düşmənin qarşısına sədd çəkdi. Döyüşdə general Rumyantsev xeyli itki verdi. Amma buna baxmayaraq, vuruşmanı davam etdirdi. Ləzgilərin müdafiə xəttini toplardan güclü atəşə tutaraq, addım-addım öz əsgərlərinə yol açdı. General yaxşı bilirdi ki, döyüşlərə ara versə, ləzgilər yenidən güc toplayaraq, daha sərt müqavimət göstərəcəklər. Müdhiş qayalar arasında atəş səsləri gecə də səngimədi.

Süleyman bəy düşmənin sayca qat-qat çox olduğunu hiss etdikdən sonra döyüş-döyüşə qalaya tərəf çəkilməyi qərara aldı. Onun dəstələri ələ-belə deyil, qecələr rus qoşununa qəfil zərbələr endirərək, geri çəkildilər. Bir neçə günlük döyüşlərdən sonra ruslara yeni kömək gəldi və onların özlərinə inamı artdı. Nəhayət, qala ətrafında ağır döyüşlər başladı. Düşməne təslim olmayaraq axıradək vuruşan ləzgilər qalaya çəkildikdən general top atəşləri ilə Təngə divarlarını dağıtmağı əmr etdi. Ağır qaya daşlarından hörülmüş divarlar nə qədər möhkəm olsa da, bir neçə gündən sonra çat verməyə, bəzi yerlərdən dağılmağa başladı.

**Мүзәффәр МӘЛІКМӘММӘДОВ**  
(ardı var)

## MƏŞHUR LƏZGİLƏR HAQQINDA BİLMƏDİKLƏRİMİZ

# TƏNGƏ PƏLƏNGİ

verməyən ruslar əvvəlcə dərəyə kəşfiyyat dəstəsini göndərdilər. Süleyman bəy bu dəstəyə hücum etmədi. Ona görə də kəşfiyyatçılar geri qayıdıb hər şeyin qaydasında olduğunu bildirdilər. Ruslar draqun polklarını irəli göndərdilər. Atlılar iki-üç kilometrə qədər irəliləyəndə onların üstünə daş yağışı yağmağa başladı. Arxadan gələn piyadalar bunu görüb geri çəkilmək istədilər. Amma gec idi. Sıx kollar, daş, cıdırılarda kiçik dəstələr qəfil zərbə ilə onları çaş qoydular. Piyadalar özlərinə gələndə kimi, Süleyman bəy draqun polklarının axırına çıxmağa çalışdı. Buradan ancaq yüzdən bir qədər çox süvari canını qurtara bildi. Dərədən çıxana kimi onlardan daha bir neçəsi həlak oldu. Qəfil hücumu məruz qalan piyadalar da xeyli itki verib geri çəkildilər. General V.Y.Levaşovun göndərdiyi hərbi qüvvənin qalanı ələ bilməməsi və məğlub olaraq geri çəkilməsi rus komandanlığını yeni hücum hazırlamağa məcbur etdi. Lakin Müşkür əhalisinin ayağa qalxmağı işğalçıları öz planlarından müvəqqəti olaraq çəkirdi.

Süleyman bəyin qalanı qəhrəmancasına müdafiə etməsi Hacı Davuda imkan verdi ki, Rusiyanın və Osmanlı imperiyasının 1724-cü ildəki İstanbul müqaviləsinə müvafiq olaraq Qafqazda sərhədləri yenidən təyin etmələrinə daha ciddi maneçilik törətsin. Maraqlıdır ki, o vaxt Rusiyanın İstanbuldakı səfiri İ.Neplyuyev ləzgilərin Təngəni qəhrəmancasına müdafiə edərək rusları məğlubiyyətə uğratmasına başqa cür rəng vermirdi və Peterburqa göndərdiyi məlumatda yazmışdı ki, əslində Təngə Rusiyaya verilməlidir, lakin Hacı Davud bunun baş tutmaması üçün paşanı satın alaraq ona 12 min tuman, rus pulu ilə 120

Süleyman bəydən qisas almaq üçün ciddi hazırlıq görməyə başladı.

## Generalın qisası

Hərbi arxiv materiallarından Təngəyə sonuncu hücum ərəfəsində, yeni 1727-ci ilin yayında rusların Şimali Qafqazda 50 mindən çox əsgərdən ibarət qoşun saxladığı məlum olur. Təkcə Müqəddəs Xaç qalasında 4 min, Dərbənddə 10 min, Nizovada 7 minə yaxın rus əsgəri saxlanırdı. 1726-cı ilin noyabrında general V.Y.Levaşov Müşkür ətrafına mayor Qatmanın rəhbərliyi ilə əlavə olaraq daha 300 əsgər və 140 kazak göndərmişdi. (Bax: **АВПР, ф.89, 1726, д.6, ч.1, л.96; д.15, л.93-94; ЦГВИА, ф.20, оп.1/47, ед. хр. 9, л.85**).

Bütün bunlara baxmayaraq, ləzgilər həm rusların, həm də türklərin Ləzgistanın və Şirvanın sərhədlərini daraltmaq, yeni torpaqlar ələ keçirmək niyyətlərinə qarşı qətiyyətli çıxış edir, öz müstəqilliklərini qorumaq üçün axıra kimi mübarizə aparırdılar. Ona görə də həm rus generalı A.V.Rumyantsev, həm də türk paşalarının bu torpaqları ələ keçirmək niyyətləri baş tutmurdu. Bir neçə dəfə baş verən döyüşlərdə ləzgilər onlara güclü müqavimət göstərərək, geri oturtmuşdular. 1726-cı ilin dekabrında rəis əfəndi (sultanın vəzirinin dəftərxanaya rəhbərlik edən və xarici siyasətlə məşğul olan müavini - M.M.) İ.I.Neplyuyevə demişdi ki, «güc və başqa üsullar» hesabına türklər Şirvan sərhədlərini bir qədər daraltmışlar, amma sonra ucu-bucağını ölçmək mümkün olmayan Dağıstan torpaqları gəlir, daha doğrusu, «bu torpaqları ölçməyə qoymurlar, silahla müqavimət göstərirlər». (Bax: **АВПР,**



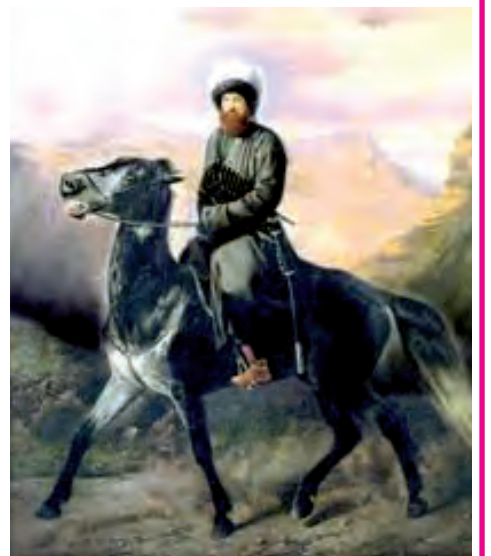
# ТУЪРКИЯДА ИМАМ ШАМИЛАЗ ГУЪМБЕТ ХКАЖНА



агъалийрин 80% къафкъазвиар, 30% лагъайтла, дагъустанвиар я. Дагъустанвиар сифте яз и шегъердиз 1873-йисуз акъатнай. Имам Шамил кыле авай Чехи Къафкъаздин дяве акъвазайла, сифте яз Гергебил райондин Кикуну хуьрай тир машгъур шейхер Шарафудин ва Мегъамед-Мадани куьч хъанай. Абуру Гуьней хуьре бине кутунай. Къедалди и кве касдин сурар ширериз элкъвенва. Исятда Туъркияда Дагъустандин хуь-

рерин тварар авайвал эцигнавай гзаф хуьрерни ава.

Туъркияда яшамаш жезвай дагъустанвийрин сад лагъай къетленвал абуру чпин пун-кыл чириз алахъун, халкъдин адетриз амал авун, хайи члалахъ агъван я. Исятда и уьлкведа дагъустанвийрин вад лагъай несилди уьмуьр гъалзава. Жегъилри члал риклелай алуднаватлани, абуру дагъвийрин руьгъ квадарнавач. Чпин



чехи бубайралди, элдин адетралди дамахзава абуру. Ина гъар садаз вичин улубур акъатай район, хуьр хъсандиз чида.

Мармара гуьлуьн кьерехда авай Ялова шегъерда, мэриядин къвалав имам Шамилаз гуьмбет хкажай югъ чехи сувариз элкъвена. Гъар йисуз Яловада кыле физвай «Къафкъаздин куьулер» твар ганвай фестивалдин иштиракчийри чкадин агъалийрихъ зурба руьгъ кутуна.

Гуьмбет ачухарай мярекатда Магъачкъала шегъердин мэрддин заместитель Багъанд Мегъамедов кыле аваз дагъустанвийрин векилри, гъаклни Яловадин мэриядин кыл Якъуб Кочала ва масабуру иштиракна. Мярекатдиз атанвайбуруз Санкт-Петербургда Имам Шамилан шикил алаз гъазурнавай нишанар пайна. Яловадин мэрдиз лагъайтла, къизилдин медаль гана.

АЗИЗРИН Севда



Алай йисан 20-августдиз Туъркиядин Ялова шегъердин «Магъачкъала» паркуна сейли къагъриман, 25 йисуз ара датлана урус чапхунчийрихъ галаз женг члугур Имам Шамилаз гуьмбет хкажна. Туъркияда яшамаш жезвай Дагъустандин диаспорадин тлалабуналди кылиз акъудай и кардик уьлкведин Имам Шамилан тварунихъ галай фондунин кыл Гекхан Ментеша къуьн кутуна.

Гуьмбет хкажуни идея алатай виш йисан эхирра - Магъачкъаладини Яловади стха шегъерар хъунин гъакъиндай икърар кутунадалай къулухъ арадиз атанай.

Къейд авуна кланда хьи, Яловадин

# ЛЕЗГИ ЧЛАЛАЗ ТЕМЕН ГАНА

И мукъвара «Азербайжан» чапханади Римма Гъажимурадовадин «Туьхуьмир, зи гъед» твар алай сад лагъай ктаб басма авуна. Вичин шиирар сифте яз «Самур», «Куьредин ярар» ва «Кцлар» газетрин чинриз, гъаклни «Самур» газетди чапдай акъудай «Акъата шегъередиз» кватлалдиз акъатай Риммадин твар Келзавайбуруз хъсандиз таниш я. Лезги члал гзаф рикл алай и къелемэгълиди вичин ялавлу гъиссерикай туьклуьрнавай и кватлалдин винел яргъал йисара кваллахнай. Ана заридин ватандиз, хайи члалаз, муьгъуьббатдиз теснифнавай шиирар гъатнава.

Ктабдин редактор кхъираг Седакъет Керимова я. Ада ктабдиз кхъенвай сифте гафуна автордин яратмишунрин къетленвилериз къимет ганва. Агъадихъ чна редактордин гаф авайвал гузва.

Са руш чида заз: дамах гвачир, секин, кьени къилихрин. Са руш чида заз: таб тийижир, мецел садрани хклуьрдай гафар текъвер, вич чилел, хиялар къакъан цавара авай. Са руш чида заз: илгъамдивай пай къачуна шиирар кхъизвай, къелем вичин виридалайни чехи дустунай къазвай. Цававай гъетер, чилеллай пуьквер, риклевай гъиссер лацу чарариз илифарзавай. Са руш чида заз: лезги члалан иервилелни верцливилел гъейран тир, лезги гафарив къугъваз, абурун миже хкудиз цларариз элкъурзавай.

Риммадихъ галаз зи сифте танишвал адан шиирилай гатлуннай. Са шумуд шиирдай рушан дерин фикрар, михьи гъиссер, риклин къастар къатланай за. Шиирра хайи члалаз икрамзавай, хайи чилелни диде ватандал рикл алай са инсандин хатл авай. И шиирар кхъенвай рушан суракъда аваз Кцлар райондин Манкъулидхуьруз рекъе гъатнай зун...

Гъажимурадоврин квалекъве кьумрал вах авай. Римма лезги шиирдин, Роза лезги манидин гъавада авай. Гъа члавадай и кваллин рак фадфад ахъайна за. Риммани Роза вири Лезгистандиз чинриз алахъна.

Гуьгъуьнлай журналиствилехъ ялзавай, «Самур» газетдин келдайбурув марагълу ва метлеблу макъалаяр агакьарзавай Римма Дагъустандин Гьукуматдин Университетдин Бакуда а члавуз цийиз ачухарнавай филиалдик кутаз клан хъана заз. Инжах вичин «Лезгиниядай-Манкъулидхуьрай» акъатун четин тир адаз. Сагъламвиле мумкинвал гузвачир. Гъвечи вах Роза адалай виклегъ хъана - университетдани келна, «Самур» газетдани кваллахна, гуьгъуьнлай «Сувар» ансамблдин маничини хъана. Ингъе а гуьруьши чун гзафни-гзаф мукъваларна.

Риммадин гзаф шиирдин сад лагъай келдайди зун хъана. Абуру газетрин чинриз, кватлалриз акъудиз алахъна зун. Риммадин ктаб акъатун

зи эрзиман тир. Вучиз лагъайтла, бязибур хъиз кве цлар туьклуьрна, бегъемдиз шиир кхъиз чир тахъанмаз «шаир» жезвайбурулай, акатайвал ктабар акъудна, сейли хъун патал тади къачузвайбурулай тафавату я ам. Вичин сад лагъай ктаб арадиз гъун патал ада гзаф йисара зегъмет члугуна.



«Туьхуьмир, зи гъед» вич шаир хъиз фадлай тесникъ хъанвай Риммадин сад лагъай кватлал я. Къакъан руьгъдин адан михьи, кьени гъиссерив диганвай и кватлалда шаирди хайи чил, дидед члал, чи ацукъун-къарагъун, халкъдин адетар теснифнавай шиирар гъатнава.

«Шиирд никле са цлр я зун, Рехъ тушгъани, жигъир я зун», - лугъузвай Риммади келдайбурун рикле ацукъдай, инсандив веревирдер ийиз тадай шиирар агакьарнава. Адан марагълу образри, вичиз хас гекъигунри, иер тешипгъри келдайбуру ялзава. Инсандив фагъумиз тадай экуь гъам ава

адан цларара. Уьмуьрди гъикъван клевера туртлани, къисметди инад авуртлани дердерин кьулай умуд, вилин накъварай хъвер жагъурзава шаирди. Виридаз таниш тир гъиссер акъван хъсандиз къелемдиз къачунва хьи ада.

Пебиатдал ашукъ тир Риммади адан ақунар вичин гъиссерив акъван устадивилелди гекъигзава хьи!

Алахъзава зулун пешер...  
Пашман ятла, шад ятла?  
Лув гуз физва сад-сад, вад-вад,  
Пешер, белки фад ятла?  
(«Авахъзава зулун пешер»)

Гагъ-гагъ хуьхъвез гуда темен,  
Гатун хару шагъварди пак  
Зи хияри гъида гиман,  
Гатада зи гуьгъуьлдин рак:  
Белки ам зи яр я жеди?  
(«Я жеди»)

Рахазва чаз хуьтлуь вичин лацу мах,  
Живед кваг-кваг сая са гъам хрავа.  
(«Къуьд я къецел»)

Экъечна Варз - чене тикди, какурди,  
Гъетер куда цавун хурал умуд хъиз.  
(«Рагъ хъфена»)

Риммадин шиирра зун гзафни-гзаф цпихъ ялзавайди фикирринни цларарин тебиивал я. И шииррай чав фадлай романтикадив эгечнавай са лезги руш рахазва. Мураддин верцливикай, къисметдин туькълвиликай, хиярдин генгвиликай, уьмуьрдин яцларикай секиндиз ихтилатзава ада. Фикиррин азадвиле, къисметдихъ галаз акъажунриз экъечнавай, бахтлу жез, уьмуьрдиз экв гуз кланзавай, кланвиллин гъиссеривди диганвай рушан женгчивили гъейранарзава чун.

Гъетер, гъетер, гъикъван ава цава куьн?  
Вуж паталди кузва, вучиз экъзава?  
(«Гъетер, гъетер»)

Тади галаз алатнатла белки зун,  
Зи бахтунин къвалалай чир тахъана?  
(«Лагъанач»)

хътин цларарай чаз адан гъамунин кьене экв, вилин накъварин кьене умуд акъазва. Лезги члалалди дамахзавай, адакай кфет жкудзавай, адан иервилерикай менфят къачузвай шаирдин и ктаб дидед члалаз икрам авунин са чешне, лезги поэзиядик пай кутузвай кватлал хъиз къабулиз жеда.

Риммадин хайи члалал гъейранвилеикай кылди лугъуз кланзава заз.

Зи хайи чил, за шиирар бахшда ваз,  
Ви члалаз за темен гана шиирдив,  
(«Илифна зун»), - лугъузвай

шаирдин поэзиядин члал иер я. Дидед члалал шиир гуьзел клан я заз, Ам межлис яз гуьзел, инжи гафарин, - лугъуз поэзиядин лежберди хъиз шиирдин никлер гуьзва Риммади. Шаирдин сад лагъай ктабда гъалтзавай са бязи гъалаттрикай рахадач зун. Адахъ хасвилерни къетленвилер акъван ава хьи, куьлуь-шуьлуь татугайвилер авачирдай къаз жеда. «Туьхуьмир, зи гъед» лугъуз чи шииратдиз цийи нефесдалди, цийи рангаралди, вичиз хас жуьреда - са тлимил регъуьз, са тлимил виклегъдиз атанвай Риммадин шиирдин рехъ яргъиди, адан илгъамдин гъед туьхуьн тийидайди жедайдан члалахъ я зун. Заз чиз, ада келдайбурул вичин къвед лагъай, пуд лагъай ктабарни гежел вегъин тавуна агакьарда. Вучиз лагъайтла сад лагъай ктабалди ада келдайбурун риклера вичин гел тада.



# ТІВАР ХВЕНА ЧНА!

**"Самур" газетдин 20 йисан тарихдикай са кьве гаф**

Виликай кьвезмай йисан январдиз Бакуда «Самур» газет акъатиз 20 йис тамам жеда. Эхиримжи вахтара и юбилей фикирда кьуна келзавайбуру Интернетдай ва почтадай редакциядиз цудралди чарар ракурнава. Хайи газетдин кьайгьу члугвазвай абуру «Самурдин» агалкунрикайни татугайвилерикай чпин фикирар лугъузва, ам вилик тухунин рекьер веревирдзава. Газетдиз гафаралди ваь, краралди куьмек гуз кланзавай ксари «Самур» кхъизвайбурун кьадар артухарун патал гузвай теклифар чпихъ ялдай бур я.

Са гафни авачиз, газетдин 20 йисан юбилейдихъ галаз алакьалу яз келзавайбурун теклифар редакция патал кьиметлу я ва чна чка атунивай а теклифрикай менфятни кьачуда. Гьа и ниятдалди, келзавайбурун фикирар чирун паталди чна «Самур» газетдин 20 йисахъ галаз алакьалу тир кьилди чин кардик кутазва.

Играми келзавай бур! Чна квевай газетдин юбилейдихъ галаз алакьалу яз кьиле физвай и тедбирда мукьувай иштиракун тлалабзава. Куьн и гьерекаддив гьикьван сигьдаказ агатайтла, чи юбилейни гьакьван марагьлуди жеда.



Шикилда: «Самурдин» кьвалахдарри цийи тилит гьазурзава.

Са шумуд вацралай Азербайжанда чахъ авай сад тир «Самур» газетдин 20 йис тамам жезва. Алатай 20 йисан кьене гьикьван клевера гьатнатлани, акъатдай мумкинвилер михьиз атлай члавар хьанатлани, гьар са лезгидин хиве жавабдарвал твазвай, чи руьгьдин лишан тир «Самурдин» твар хвена чна. Твар хуьн патал редакцияди гьихьтин алахъунар авунатла са кьадар келдайбуруз тийижиз туш. Ингье гегьенш кьатарив са бязи делилар агакьарун патал газетдин тарихдиз вил вегьена кланзава.

1992 - йисан январдилай акъатиз гатлума «Самур» сифте йикъалай халкьдиз кьуллугьиз алахъна. Адан сад лагъай редактор машгьур журналист ва кьхьираг Фейруз Беделов хьана. Сифтегьан кьве йисуз газетдиз куьмек гайи ксар гзаф хьана ва гьавилай ам ара датлана акъатна. Гьугьуйнлай тварван авай алим, искусстводин илимрин доктор Нуреддин Гьабиев газетдин редакторвиле тайинарна. Гьа вахтундилай газет кьериз-царуз акъатна ва эхирни адахъ келзавай бур амукьна.

1997 - йисалай газет акъудун сейли журналист, шаир ва кьхьираг Седакьет Керимовади хиве кьуна. И карда адаз куьмек гун патал машгьур кьелемэгьли Муьзеффер Меликмамедовни газетдив эгечна. Ингье «Самур» кьвачел акъалдарун са акъванни регьят кар тушир. Ам цийи кьилелай арадал хкана кланзавай. Гзаф инсанар адакай девирдив кьадай газет хъжедайдан члалахъ тушир.

Четинвилер арадай акъудун, крар гуьнгуьна хтун патал пуд члалал - лезги, азербайжан ва урус члаларал акъудзавай газетдин сифте тилитра келзавай бур чпихъ ялдай макъалаяр чапна кланзавай. Келзавай бур агудиз алакьнайтла, газет кьхьидай тедбирарни кьиле тухуз жедай. «Самур» акъудун патал такъатарни жагьурна кланзавай. Ам Азербайжандин, Дагьустандин, вири дуньядин лезгийрин газетдиз элкьуьрун чарасуз тир. Кьвенкьве ада республикадин газет хьиз Азербайжандин газетрин жергеда лайхлу чка кьуна кланзавай. Гьакл хьайила гьукуматдин органриз, вири посолствойризни ихьтин газет авайди чир жедай. Газетди халкьдин тарихдикай, медениятдикай, члалакай, ацукун-кьарагьуни-

кай, халкьарин дуствиликай ва маса месэлайрикай келзавайбурун риклериз эсердайвал кхьена кланзавай. Газетдин чинриз пуд члалани марагьлу макъалаяр акъудун тлалабзавай келзавайбуру. Са гафуналди, газет сейли авун патал шартлар гзаф авай ва абурукай менфят кьачун коллективдин буржи тир.

Гьа ик, вилик фидай рекьер тайинарна, цийи «Самур» акъудна чи журналистри. Абурун зегьметар кьвахьна. 1999 - йисуз газет кхьейбурун кьадар 500 кас артух хьана. Газетдин чинриз лезгидалди 50, азербайжан члалалди 40, урус члалалди 20 рубрика акъатна. А рубрикайрик кваз акъван марагьлу макъалаяр гана хьи, «Самур» гьилай-гьилиз фена. Редакцияди келзавайбурулай 1164 чар кьачуна. Дагьустандин 14, Азербайжандин 23 районрайни шегьеррай кхьенвай чаз чарар. Россиядин чара-чара вилятрай, кьецепатан улквейрайни кхьенвай бур авай. И карди газет сейли хьуникай хабар гузвай.

2000 - йис чна «Самурдин» йис хьиз малумарна. Газетдин 100 лагъай тилит акъудунихъ галаз алакьалу яз редакцияди яратмишунрин рекьяй конкурс тешкилна. И конкурсда 1300-дав агакьна келзавайбуру иштиракна. Маса мярекатарни арадиз гьана. Редакциядин коллективди ва вишералди келзавайбуру газетдин 100 лагъай тилитдин юбилей Бакудин Р.Бегьбудован тварунихъ галай Манидин Театрдин имаратда гегьеншдиз кьейд авуна. Мярекатда Азербайжан Республикадин милии сиясатдин месэлайрин советник Гьидаят Оружова иштиракна ва ада газетдиз члехи тир кьимет гана. Дагьустандин Гьукуматдин милии месэлайрин, информациядин ва кьецепатан алакьайрин министр Магомедсалих Гусаева газет тебрикна. Санлай Азербайжандин ва Дагьустандин 20-далай виниз гьукуматдин органрин члехибур, машгьур алимри ва журналистри, 40-дав агакьна газетринни журналрин редакторри, 11 кьецепатан улквейрин келзавайбуру коллектив тебрикна. «Самурдин» гьакьндай Азербайжандинни Дагьустандин 30-далай виниз газетри ва журналри кхьена, 6 телеканалди рикл шадардай малуматар гана. Гьавилай 2000 - йисуз Магьачкьалада «Лезги газетдин» редакцияди тешкил авур

келзавайбурулай 1247 чар кьачуна. И карди газетдин агалкунрикайни нуфуздикай хабар гузвай.

2005 - йисуз «Самур» кхьейбурун кьадар 400 кас артух хьана. Газет 2400 тиражалди акъатна. Гьа ик, «Самур» вирилиз сейли хьана. Ам вири дуньядин лезгийрин газетдиз элкьвена. Алай вахтунда «Самур» Дагьустанда, Россияда, Кьиргьизистанда, Кьзахстанда, Украинада, Туьркияда, Германияда, Америкадин Саьханвай Штатра, Белорусияда, Швейцарияда, са гафуналди 23 кьецепатан улкведа келзавна.

Алатай йисара газетди икьван гагьди малум тушир чи тарихар, вишералди кьагьриманар, шаирар, алимар, сейли ксар винел акъудна. Ада гьаклни члехи тешкилатчивилин роль кьугьвана. Кьецепатан улквейра яшамин жезвай вишералди кьегал лезгийр винел акъудна, абурукай макъалаярни очеркар гана, вири дуньядин лезгийрин югь арадал гьана, кьадардал гьалтайла тлимил халкьарин ихтиярар хуьзвай гзаф важиблу документар чапна. «Самурди» ара датлана жегьил шаирарни кьхьирагар агудна. 1997-2007 - йисара газетдин чинриз сифте яз 68 жегьил автордин эсерар акъатна. Алай вахтунда абурукай са шумудан кьилди ктабар басма хьанва. 2000 - йисуз редакцияди жегьил шаиррин эсеррикай туйкьурнавай «Акьата шегьредиз» кьвалтал чапдай акъудна. Газетдин кьилин редактор Седакьет Керимовади арадиз гьайи лезги члалан курсара цудралди жегьилри хайи члалал кел-кхьин чирна.

Газетди ара датлана хайи члал хуьн ва вилик тухун патал женг члугвазва. Гьахьлу яз келдайбуру адаз члалан женгчи лугъузва. Ада халкьдин гегьенш кьатарни риклелай ракурнавай 2000-далай гзаф кьаьдим ва члалан куьгьне кьатарик акъазавай гафар арадиз хкана халкьдив ахгакьарна. Газетдин чинра цудралди цийи гафар арадиз атана ва гила абурукай члалан пешекарри, кьхьирагри менфят кьачузва. «Самурди» юкьван мектебра лезги члалан тарсарин ери хьсанди хьун, учебникар чапдай акъудун патал алахъунар ийизва, талукь министерствойриз чарар ракурзава.

Алай вахтунда гьикьван четин ятлани, са патахъайни куьмекар авачтлани, чна «Самурдин» 20 йисан юбилейдиз гьазурвилер акъазва. И мярекат лайхлу адак кьейд авуна кланзава. Вучиз лагьайтла вичихъ агьзурралди келзавай бур авай «Самур» газетдикай 20 йисан кьене чи машгьур алим, филологиядин илимрин доктор, академик Агьмедулагь Гуьлмегьамедова лагьайвал, халкьдин мефт, халкьдин мез хьанва.

«САМУР»

## ЧУН ГЬИХЬТИНБУР ТИР, ГЬИХЬТИНБУР ЖЕЗВА

Эхиримжи вахтара «Самурдин» чинриз акъатай «Касдин гаф», «КьанатI», «Диде члал гьи гьалда ава?», «Диде гьарай, члал гьарай», «Ирид рушан киса», «Гьажи Давуд», «Сулейман эфенди» хьтин макъалайрини очеркери заз рикливай эсерна. И кхьинрай акъазвайвал, газет члал хуьн, халкьдиз вичин тарих чирун, чи адетар, ацукун-кьарагьун теблигь авун патал кьелелай алахъзава.

Ахлакьдиз талукьарнавай макъалаярни за гьамиша рикл алаз келзавна. Кьвал-югь гадарна эрекьдикай галкланвай бур, хизан гадарна ява рекьериз фенвай бур, пул акурла чпиз куьмек гайибурни кваз риклелай ракурзавай кьадирсуз бур, хайи миллетни хайи члал негьзавай бур вижеваз бея бурзава газетди.

Виликан девирра лезги дуьзвили, мердвилдин чешне хьиз кьалурдай масадбуру. Гила чи твар алай бур дегин жезва. Абуру бубайрин гафар, акьуллу крар, кьени кьилихар риклелай ракурзава. Гьавилай и темадай мадни гзаф кхьена кланзава. «Чун гьихьтин бур тир, гьихьтин бур жезва» рубрика кардик кутуртла пис жеч. Гьа са вахтунда чешне кьалурзавай, лезги твар, лезгивал вине кьазвай ксарикай генани гзаф кхьена кланзава.

Захъ мад са теклиф ава. Виликан девирра газетри фад-фад келзавайбурухъ галаз гуьруьшар, конференцияр тешкилдай. И карди газетдин келзавайбурухъ галаз алакьяр мягькемаруниз куьмек гудай. Жечни Бакуда ва республикадин районри и адет арадиз хкайтла? Авайвал лугьун, келзавай бур ихьтин гуьруьшрихъ цигел я. Ихьтин гуьруьшар гьикьван фад-фад кьиле фейитла, чи крарни гьакьван вилик фида.

Кьядир МУРАДОВ,  
Баку шегьер.

«САМУРДИН» 20 ЙИС

# ЧНА ГАЗЕТ ПАТАЛ ВУЧ ИЙИЗВА?

«Самур» газетдихъ галаз зи алакъяр гъеле ам акъатай сифте йисара сихбур хъана. А вахтунда зун Бакуда яшамиш жезвай, гъавилай «Самурни» гъар йисуз кхъизвай. Гила зун пенсиядиз фенва ва Кцлар райондин Мучугърин хуьре яшамиш жезва. Хуьр райондин меркездивай яргъа ятлани, за гъар гъилера Кцлариз физ, гъанай газет къачузва.

Къад йисан къене газет гъихътин дарвилерани четинвилера гъатнатла заз хъсандиз чизва. 1997-йисал къведалди ам нуфуздай аватнавай ва пудкъуд вацра садра, лап тлимил тираждалди акъатзавай. Бахтунай хъиз, 1997-йисуз газет чи твар-ван авай, тежрибалу, уьмуьрдин уькълуь-цуру акунвай къве журналистдин гъиле гъатна. Абуру къенвай газетдал чан хкун патал гъихътин зегъметар чугунатла заз жуван вилералди акуна. Вучиз лагъайтла а вахтара зун редакциядиз фад-фад илифзавай. Вири четинвилериз таб гайи абуру куьруь вахтунда газет чи руьгъдин даяхдиз элкъуьрна. «Самур» республикадин нуфузлу газетрин жергедиз акъатна. Гила ам Азербайжандиз хъиз, Дагъустандиз ва къецепатан

уьлквейризни сейли я.

Эхиримжи цувад йисан къене газетди халкъ патал са шумуд институтдивай къилиз акъудиз тежедай къван крар къилиз акъудна. Цийи хъанвай «Самурди» чаз чи тарихдиз, члалаз, медениятдиз, ацукъун-къарагъуниз цийи вилай килигиз чирна. Газетди ара датлана къецепатан уьлквейра яшамиш жезвай лезгийр жагъурна, чи баркаллу ватангълийрин къегъалвилерикай чаз малуматар гана. «Лезгийр вирина» рубрика дуьньядин вири лезгийр агуддайди хъана.

Чал хъсанарун ва вилик тухун патал «Самурди» чугвазвай женг иллаки зурбади я. «Самурдин» «Гафалагди» чи члалаз гъикъван гафар хъана. Газетди вичиз махсус миьхи ва къени члал арадиз гъана. Ада чи агъзурралди ватангълийриз дидед члалал фасагъатлудаказ рахаз, литературный члалав къадайвал келиз-кхъиз чирзава. И рекъий газет члалан муаллимдиз элкъвенва. И муаллимди хайи халкъдин руьгъдин къулаз ара датлана чими гъиссер багъишзава.

Гъа инал заз бес чна газет патал вуч ийизва лагъай суал гуз кланзава.

Виридаз малум тирвал, алай вахтунда базардин, хсусиятчивилин экономикадин дибар, асул бинеяр гъалиб хъайила, вирида агъваллувилахъ, пулдихъ, шейинихъ, девлетдихъ ядайла илимдиз, марифатдиз виликан девирра гузвай къимет амач. Гъакл хъайила газет акъудинни гъаф четин хъанва. Сагъ хъурай чи журналистар, икъван члалавди гъар жуьредин четинвилериз таб гана газет хвенва. Гъич тахъайтла, инлай къулухъ чна газетдиз куьмек гун. Чахъ вишералди хуьрер ава. Гъар хуьруь 10 газет кхъейтла, газетдин тиражни цудра артух жеда. Тираж пара хъун акл лагъай члал я хъи, газет вацра садра ваь, гъафтеда садра акъатда. Жувал лезги твар алаз лезги газет кхъин тийин айиб тушни? Виш агъзурралди лезгийр яшамиш жезвай чи республикада газет 2 агъзур ваь, 20 агъзур тираждалди акъатна кланзавайди я.

Захъ газетдин коллективдивай ийир ихътин са тлалабун ава. Гъар хуьре агъсакъал, вилегъ, чанда лезги рикл авай ксар жагъурна газет кхъидай кампания къиле тухун. Гъи хуьруь газет кхъин тавуртла, абурун тварар газетдиз гун. Белки а члавуз



жемятриз регъуь хъана газет кхъида жал. Тахъайтла, газет клевера гъатда. Эгер чаз «Самурдин» коллективди чун мад яргъал йисара вичин яратмишунралди шад авуна кланзаватла, газет кхъиниз къетлен фикир гун.

Агъаверди АЛИВЕРДИЕВ,  
кхъираг,

Кцлар райондин Мучугърин хуьр.

## ЦИЙИ МУЬГЪ

Бубайри хъсандиз лагъанва: рехъ члугун, муьгъ эцигун суваб кар я. Ихътин суваб крарикай сад и мукъвара Кцлар райондин Гуьндуьзкеле хуьре къилиз акъуднава. Хуьруьн юкъни-юкъвай авахъзавай вацлал муьгъ алачирвилай гъам и, гъамни къуьнши хуьрерин агъалийри гъаф четинвал члугвазвай. Халкъдин арада вичиз «Дили вацлани» лугъузвай Къуру вацлу хуьруьз гъикъван зарар гузвай. Гагъ-гагъ ада са шумуд хуьруьн агъалияр яргъал вахтунда алакъадикай атлузвай.

Советрин девирда и вацлал са шумудра муьгъ эцигнай, ингъе а муьквер чкланай. Хуьруьн къуьзуьбуру ихтилатзавайвал, 30-40 йис инлай вилик эцигай муьгъ яргъалди къвайи марфарикди Къуру вацлуз атай гужлу селлери чуклурнай. Муькъуьз ганвай зарардиз килигайла, ам туькълуьр хъувун патал са къве варз къван вахт лазим жеда лагъанай. Эвел гаф ганатлани, гуьгъуьнлай муьгъ туькълуьр хъувун садани хиве къунач. Зарар гъисабун, ахпа

бюджетдай лазим къадар пул чара авун, и пуддихъ рехъ туькълуьр хъувун, муьгъ къайдадиз хкун герек тир. Са карханадизни и крар къилиз акъудиз клан хъанач ва гъавилай агъалияр муьгъ авачиз четинвилерик акатна.

Эхиримжи вахтара райондин талукъ идараяр халкъдин куьмекдив агакъна. Лазим такъатар жагъурна, муьгъ эцигиз гатлума. Ци тухвай даяхрин чкадал бетондикайни ракъукай раснавай цийи даяхар туькълуьрна. Муьгъ селлерикайни маса татугай гъаларикай хуьн патал герек тир крар къилиз акъудна. Хуьруьн агъалийрини и тедебирда иштиракна, жедай куьмекар гана.

Ингъе и мукъвара кардик кутунвай цийи муькълуь са шумуд хуьруьн агъалийриз регъатвал гъанва. Манкъуьлдхуьруьн, Цийихуьруьн, гъаклни убайрин къезил машинра аваз физвай агъалийриз Кцлар шегъердиз куьруь рекъий фидай мумкинвал хъанва.

Роза ГЪАЖИМУРАДОВА.

## СА БЯЗИ ГАФАР

**КИЯР** - им вичихъ къве мана авай гаф я: 1) экуь яру ранг; 2) балкландин жинс.

**КЪАЛЛАЖ** - кхъинра и гафуникай тлимил менфят къачузва. Адакъ «затлани авачир», «кесиб гъалдиз атуьн» хътин манаар ава.

**КЪАНЦАРХЪАН** - акъулсуз, вичин тарифардай, вижесуз амалар акъатдайди, къиле гар авайди.

Мы выбираем себе друзей, мы создаем себе врагов и только наши соседи - от Бога.

Гилберт Честертон

## СКАЖЕМ «ЭТО МЫ!»

Нет сомнения в том, что здоровое население залог будущего. Сегодня в мире молодежь ведет беспечную жизнь, в которой главными ценностями являются развлечения, собственное эго, эпатаж и тщеславие. Этот мир развлечений не обошел стороной и лезгинскую молодежь. Уже с малых лет подростки мечтают о тонированном автомобиле, крутом телефоне и плясках на одном из выросших как грибы после дождя танц-полов с бутылкой пива в руках. К сожалению, и старшее поколение не менее подвластно таким вредным привычкам как употребление алкоголя. О причинах сего явления мы сегодня говорить не будем, но о результатах необходимо рассказать.

К сожалению, современный мир таков, что под изменчивым ветром ценностей, воспитание подрастающего поколения все больше и больше пускается на самотек. Подростки, смотря телевизор, перенимают на себя все то, что так легко впитывает в себя как губка неокрепшая детская психика — музыкальную поп культуру, насилие, модель построения отношений между людьми, показанную в фильмах и сериалах. Как результат — молодежь сегодня в большинстве своем эпатажна. Теряет нравственность на глазах и это происходит как в южном Дагестане так и в северном Азербайджане. Мы должны помнить, что мы мусульмане.

Аллах сказал: «О те, которые уверовали! Воистину, опьяняющие напитки, азартные игры, каменные жертвенники (или идолы) и гадальные стрелы являются скверной из деяний дьявола. Сторонитесь же ее, — быть может, вы преуспеете.» (сура 5.Маида, аят 90).

Поистине Аллах дал нам прекрасное руководство и нет в нем вреда, кроме как пользы. А так же передают от нравственного из людей: «Проклял пророк (мир ему) в том, что связано с хамром (опьяняющим), десятерых: того, кто его выжимает, и того, кому выжимают, и того, кто его пьёт, и того кто его несет (переносит), и того, кому его несут, и того, кто им поит, и того, кто его продает, и поедает с этого прибыль, и того, кто его покупает, и для кого его покупают».

Многие приводят в довод то, что «50 грамм водки» очищает организм ссылаясь при этом на

врача, но ведь Аллах сказал: «Они спрашивают тебя об опьяняющих напитках и азартных играх. Скажи: «В них есть большой грех, но есть и польза для людей, хотя греха в них больше, чем пользы...» (сура 2.Корова, аят 219). Как видим мы из аята, в алкоголе есть польза, но вреда там больше, а учитывая, что сегодня медицина позволяет выбирать из широкого спектра препаратов, то и «50 грамм» становятся бессмысленными. В закрепление сего довода слова посланника Аллаха (мир ему), который говорил: «Все, что опьяняет в большом количестве, запрещено употреблять и в малом.»

Трудности быта, финансовая неустроенность и проблемы личной жизни не являются причиной для понижшей головы и поводом к тому, чтобы забывать свою многовековую историю и бросать коту под хвост достижения наших дедов. Тем более, это не может являться причиной, чтобы спиваться так, что семья забывает своего отца.

Посмотрите вокруг, друг на друга, на друзей, на своих соседей. Постарайтесь помочь тому, кто нуждается, не кинув ехидную насмешку вслед, а оказав хоть какую-то моральную помощь.

В чем сегодня нуждается среднестатистический лезгин(ка)? Разумеется в воспитании, образовании, самовыражении, привитых ценностях и нраве. Это долгосрочный вклад в развитие нации, который не может принести сиюминутных плодов, но вместо этого способен сохранить будущее нации, которая должна развиваться и укреплять свое наследие. Мы ведь желаем, чтобы в будущем нам было на что показать и сказать «ЭТО МЫ!».

Очистим же наш народ от того, в чем нет блага, от того, что не принесет побед и достижений, от того, что дает регресс — от алкоголя. Призываем Вас уделять внимание детям, воспитывать их, давать образование. Давайте посмотрим в зеркало и скажем «МЫ!», поистине мы мощь этой страны, мы ее настоящее и будущее, так пусть это будущее будет полно открытиями, достижениями и грандиозными людьми.

Расим АЗИМОВ,  
Ведущий ЛЕЗГИРАДИО [www.lezgi.fm](http://www.lezgi.fm)  
Специально для «Самур»



# “САМУРДИН” МЕКТЕБ

## ОМАР ХАЙЯМАН РУБАИЯР

*Омар Хайям 1048-йисан 18 - майдиз Персиядин Нишапур шегьерда дидедиз хъана ва гъа шегьерда 1131-йисан 4-декабрдиз дуньяда фена. Хайям дидедиз хъайдалай къулухъ саки агъзур йис вахт алатнаватлани, ам къенин юкъузни дуньяда вири шаиррилай сейли я. Адан къван чапдай ктабар мад са шаирдинни акъатнавач.*

*Хайям зурба алим тир. Ада вичин девирда математикадай, астрономиядай, физикадай, медицинадай ва фило-софиядай вини дережадин кваллахар авуна. Мисал яз, Хайяма математикада XI-асирда ахтармиш авур са кваллах Англияда Ньютонна 500 йис ала тайла хъувуна. Гила адаз «Ньютонан бином» лугъузва. Хайяма зурба обсерватория эцигна, гъадан къумекдалди гъетерин таблица тукъуьрна. А таблица ахпа са шумуд виш йисуз вири дуньяди ишлемишзавай, адет яз, Хайяман твар алаз ваъ, гъа девирдин Персиядин султан Меликшагъан твар алаз.*

*Рубаияр Хайяма вичин илимдин кваллахрин дафтаррин кьерехрал кхъидай. Гила а царар, дерин ва азад фикирринни зарафатрив ацанвай, адан дафтарра авай илимдин царарилай машгъур хъанва.*

*Са бязибуруз Хайяман гафарай тек са чехир аквада. Аки фикирзавайбур Хайяман ерли гъавурда такъунвайбур я. «Чехир» Хайяман шиирра и дуньядин гъахъсузвилерикай катдай са мумкинвал я. Чехир хъвана кранда лагъайла, Хайяма вичин девирдин крариз ва къайдайриз къатлунзавай вилеради килигайтла, абур гъахъ инсандивай эхи тежедай, гъахъсуз крар я лагъай гаф я.*

*Москвдин Физико-Технический Институтдин къилин муаллим, вич космический физикадин пешекар тир Низами Абдулгамидова чехи астроном ва шаир Омар Хайяман шиирар лезги чалаз элкъуьрна Москвада «Сукра» твар ганвай ктаб чапдай акъуднава. Агъадихъ чна а ктабдай рубаияр гузва.*



Низами Абдулгамидов



### ЧИ БУБАЙРИ ЛАГЪАНАЙ ...

- Лугъудай гаф чурурна лагъ.
- Гъар бармак алайди итим туш.
- Итимди гаф садра лугъуда.
- Вацу чил атлуда, гафунни - итим.
- Гаф - гафунни хада.
- Гаф гафунни къведа, яд - гъуьлуьз.
- Гаф жакъвана лагъ.
- Гафар - фараши, крар - яваш.
- Гъар гафуннихъ вичин чка ава.
- Дуьз гафунни рикъай теквен акъудда.
- Мез ава - къил хуьдай, мез ава - къил хадай.
- Ракъун къилни гъулдандин мез.
- Рахардан сив къаз жедач.
- Рикъин гаф рикъив агакъда.
- Тукъуьл гафарикай акъул, тукъуьл векъерикай дарман хкатда.
- Хъуьтуьл гафунни аслан муьтуьгъарда.
- Чуру никъикъ къалар жеда, ваякъандив чалар жеда.
- Кар авурди крарин, кар тавурди гафарин иеси я.
- Къиникъни хиве яхъ, амма гафуннилай элячмир.
- Гаф лагъайданди я, кар - авурданди.
- Фагъум тавуна лагъай гафунни рикъ тларда.
- Яклу атлудач, гафунни атлуда.
- Акъуллу гаф гъар юкъуз ван къведач.
- Гаф адан къадир авай инсандиз лагъ.
- Гаф чрана сивяй акъуд.
- Гзаф яб це, тимил рахух.
- Мез тур я, гаф - хъел.
- Гаф гапурдилай хци я.
- Риб акат тийидай чкадик гаф акатда.
- Лашуни як тларда, гафунни клараб.
- Гаф атай чкадал лагъ.
- Гафунни иеси хуьхъ.
- Гафарай къацар акъудмир.
- Меци татлайди гапурди атлудач.
- Залпанд алачир меци къил тларда.
- Итимдин чиниз килигмир, гафунни килиг.
- Къелем патахъди ятлани, кхъин дуьз ийида.

Устарди чун, гичинар хъиз, ийиз тукъуьр, Фад тергзава, ачух тийиз чаз вичин сир: Авур затлар ятла дуьзбур - вучиз хазва? Дуьзбур туштла - рехнеяр хъун я нин тахсир?

\*\*\*

Такъат ктаб чи къисметрин ацурдай Захъ авайтла, - пашман царар за чурдай. Гъаки дуньядай гъам чукурна, шадвилляй Хкадарна, за къил цава акъурдай.

\*\*\*

Ялакъ дамах гвай авамрин арада Хуьхъ вун лам хъиз, - ваз секинвал аквада: Чеб ламар яз, лам туширди акурла, Абур, къив гуз, «кафир» лугъуз, рахада.

\*\*\*

Дегисардач ван хъайида ви минетдин Ви фан къадар - ам къадар я ви къисметдин. Авачирдан фикирдин вун есир жемир, Я жемир хъи вун муьтуьгъ лукъи ви девлетдин.

\*\*\*

Са къифле хъиз, фида вири: алкайбурни Яшар хъанвай, къе дуньядиз атайбурни. Гъич садазни жеч и дунья: фейибур хъиз, Чунни фида, чи гуьгъуьна авайбурни.

\*\*\*

Фелек, лагъ къан, жезвани бес им дуьз тегъер? Вуна гузва алчах касдиз ацлай квалер; Дугъри касди бурж къачузва хуькъванвай фу. Гъахътин цавуз тфу лайих тушни мегер?

\*\*\*

Гатфарилай лап хъуьтледди рикъи куда, Йикъар-пешер гару фад-фад тухуда. Дертлу жемир - чехир хуьхъ, дуст. Чидайда: «Дерт агъу я, чехир - дарман», - лугъуда.

\*\*\*

Хабар къурла: «Вуж я дуьз бахт жагъайди?» - И гаф я заз са къуьзуьда лагъайди: «Бахтлу кас я, вацраз ухшар клани яр Къужахдаваз, яргъи йифди авайди».

\*\*\*

Киче жемир дуьшуьрикай, къилел къведай, Вахт са регъв я абур вири фад регъведай. Вун къе шад хуьхъ, гъайиф текъез накъан крар, Я кичи квачиз крарикай, пака жедай.

\*\*\*

Чаз гъич анай хуькведай рехъ жагъидач, Я дустарни мад чаз акван хъийидач. Вири крар ина амаз, къе ийин: Жедатла чун пака гъина - чаз чидач.

\*\*\*

Цин стлар элкъезава еке гъуьлуьз, Куьлуь руквар элкъезава зурба чилиз. Метлеб вуч хуьй и дуньядиз вун атуни? - Тиветрен жуьре атана вун, квахъна, тиветл хъиз.

\*\*\*

Михи чехир тахъайла югъ жедач хуш заз, Ам тахъайла дармандикай жедач нуш заз. Дерт агъу я, адан дарман я хъи чехир, - Ам хъвайила агъудикай киче туш заз.

\*\*\*

Устлар, тукъуьр авур къаб гъар келледин, Зурба устад я винел и дуньедин: Ацурзава къен умуьрдин дердерив А клан винел элкъуьрнавай гетледин.

\*\*\*

Гуьрчег гъиссер вахъ авайла, дуст кас, вуна Вахт ракъурмир, ви ярдин рикъи шад тавуна. Гуьрчегвиллин пачагълугъ вахъ жеч гъамиша: Ам цуькъи жеда са вахтунда, вун гъаки туна.

\*\*\*

Яргъи рекъай а дуньядиз чеб фена, Хтай ксар аватла, лагъ, деклена. Пичи вилер авай инин рекъера Затлани тамир, - вун хкведач элкъвена.

\*\*\*

Чун рахада: «Динрикай гъим хъсан ятла? Къейила чи къилел яраб вуч къведатла?» Рахун квез я? Чун жедалди Устларди чи Кхъейди я вири крар гъаки жедатла.

\*\*\*

И девирда акъулдик ви умуд кутун Ферсуз кар я: а кар язва жунгав ацун. Къе лишанар кламашвиллин ише физва, - Акъулдихъ, дуст, са серкин къил мумкин я гун.

\*\*\*

Вуна, Худа, гъич сад къванни квачир гунагъ И гъахъсуз тир чи дуньяда аватла, лагъ. За авурла писвал, - вуна гуз пис жаза, Вун бес залай хъсан я, лагъ, квелди, Аллагъ?

\*\*\*

Халикъ, вуна тукъуьрайвал - гъаки зун ава: Чехирдини кланида зун шадарзава. Сифте вуна гъахътинди яз тукъуьрна зун, Гила вучиз жегъеннемдиз гадарзава?

\*\*\*

Вучиз вуна фикирзава жедайдакай? Аки рикъел са хер алайди жеда вакай. Яшамин хуьхъ вун кеф чуьгуьз, - вахъ галаз, дуст, Садни хъанач меслят къилел къведайдакай.

\*\*\*

Цав хайин я, тахъайтла ики жедачир: Сад хайила, сад гъасятда недачир. Чеб хадалди къадар-къисмет чидайтла, Гъич са касни и дуньядиз къведачир.

\*\*\*

Чирвал къачуз эцигна за вири къастар, Тимил ама гъеле чир заз тахъай затлар. За пудкъанни цикъвед йисуз фикирайла, Заз чир хъана: заз са затлани чидач, дустар.

\*\*\*

Квални, багъни дигмиш хъанвай хъсандиз, Туна фида зунни, вунни такландиз... Къе дустарихъ галаз жуван девлетар Харж тавуртла, амуькда хъи душмандиз.

\*\*\*

Гъалиб жедач гъич са касни цавун винел, Нефс ацлудач гъич саданни гишин чилел. Ви сагъвилел дамах ийиз гъерекатмир: Цеквериз ем хъун бейхабар къведа къилел.

# ЛЕЗГИ ЧАЛАЛ АУДИОУЛУБ

Играми келзавайбур! Куьне лезги шаирри келзавай шииррин дискинихъ яб акалайди яни? Пешекар студияда макъамрин бинедаллаз кхьенвай аудио-дискарни чахъ са акван авач. Авайбур лагъайтла, гъевескарри ака-тайвал арадал гъанвайбур я. Ингъе и кар сифте яз Азербайжандин «Ufuf-S» тешкилатди кылиз акъудна. Чи республикадин къадардал гъалтайла тимил халкъарин чаларин къайгъу члугвазвай и тешкилатди лезги чал вилик тухунихъ галаз алакьалу тир проектрикай сад – пешекар студияда алай девирдин тлалабунрив къадай аудиоктаб кхьена гъазурун кылиз акъудна. Чи твар-ван авай зари Седакъет Керимовадин «Чалакай баллада» твар ганвай и улубда адан 33 шиир, гъакъни са поэма гъатнава. Дискинин винел автордин ишти-



рақдалди муъжуьд вацран къене кьвалах фена.

Диск чешнелу ийизвай къетленвилерикай сад ана гъатнавай шиирар авторди студияда фасагъатлудаказ келун ятла, къвед лагъайди ада вичи теснифнавай

макъамрикай менфят къачун я. Гъам шиирар, гъамни макъамар сад садаз кутугтайбур хъанва.

И аудиоулуб хайи члалални поэзиядал рикл алайбур патал хъсан савкъват я. Мукъвара адакай интернетдин бязи сайтара гегъеншдиз менфят къачуз жеда.

- И аудиоулуб гъикл гъилик ийиз жеда? – лагъана адан автордивай хабар къуна чна.

С.Керимовади лагъана:

- «Самур» газетдин 20 йисан юбилейдилай вилик квай йикъара и аудиоулуб чи редакциядин коллективди келдайбур патал гъазурнавай пишкешрикай сад я. Ам чна яргъал йисара ара датлана чи газет къачуз-вай, дидед члалан таъсиб члугвазвай, адал дамахзавай чи ватангълияр патал савкъват яз гъазурнавайди я.

Сабина МАМЕДОВА

# ГАФАЛАГ

Хъицл  
Хъен  
Цахул  
Чураж  
Чуртги  
Терика  
Такъуб  
Фанус  
Хапур  
Хунклай  
Хъутгал  
Чархи  
Черика  
Чиф  
Чугъул

Чурна

Чачлам  
Чвекъ  
Чихнец  
Чуфнац

Шана  
Шанат  
Шидад  
Шиткар  
Шткар

Къейд: «Гафалагда» ганвай са бязи гафарикай чи машгъур къелемгълияр Хуьруг Тагъира, Зияудин Эфендиева ва Расим Гъажиди чтин эсерра менфят къачунва.

## ПРЕЗИДЕНТ «ШАХДАГА»: «У НАС БУДЕТ СИЛЬНАЯ КОМАНДА»

Гусарский «Шахдаг», выступающий в первом дивизионе чемпионата Азербайджана по футболу делает ставку на местных молодых игроков.

Об этом газете «Самур» заявил президент «Шахдага» Арастун Нифтиев.

«Мы провели большую работу. Отказались от услуг некоторых футболистов. Одним словом, омолодили состав. В нашей команде сейчас много молодых и перспективных футболистов. С этим составом мы уже провели несколько товарищеских встреч. Я уверен, что через несколько лет у нас будет сильная команда.

В этом году мы планируем выпустить на чемпионат команду в разных возрастных категориях - 11, 13, 15 и 17 летних. Также будут подписаны контракты с двумя тренерами. Один из них бывший футболист нашей команды Вахид Гашимов, он займется 15-летними футболистами», - заявил Нифтиев.

Рустам АЗИМОВ

## «СУВАРИ» АНКРАДА АЗЕРБАЙЖАН ТЕБЛИГЪДА

Гъар йисуз Туьркияда тухузвай Международный Анадолудин Медениятдинни Сенятдин фестиваль алай йисан сентябрдин вацра и улкведин меркез тир Анкарада кыле фида. Дуйньядин гзаф улквейрин сейли коллективри иштиракзавай и мярекатдик Азербайжандай тек са коллектив - «Сувар» Лезги Манийринни Къуьлерин ансамбль экечда. Азербайжандин меденият дуйньядиз чирун и гъилера лезги сеняткаррин хиве гъатда.

Вичихъ чехи агалкъунар авай «Суварин» хъсан суракъар фадлай яргъариз чкланва. Лезгийрин гзаф девлетлу фольклордин бинедаллаз цудралди къадим маниярни къуьлер туьхкьурна халкъдив агакъарнавай и коллектив сенятдин шегъреда аваз 15 йис я. Ансамблдин концерттар гъар гъилера халисан сувариз элкъезва. Вич эсиллагъ халкъдин коллектив тирди фадлай тескиьарнавай, вичихъ 50-дав агакъна солистар авай «Сувариз» и мукъвара республикадин медениятдин министрдин серенжемдалди «халкъдин коллектив» твар гана.

Анадолудин фестивалда чи рушарини гадайри лезгийрин музыка гегъеншдиз теблигъ авунилай гъейри Азербайжан ва туьрк музыкайрин иер чешнеярни инсанрив агакъарда. Ансамблдин регъбер, чи сейли шаир-композитор Седакъет Керимова кыле аваз ансамблдин 17 солист и мукъвара Анкарадиз рекъе гъатда.

«САМУР»

## ЧАКАЙ КХЪЕНАЙ...

... Лезгийри чпин чилер халисан женгчийри хъиз хуьзвай. Абурун эмирри вири члехи хуьрера келелеяр эцигна, чпиз басрух гузвайбурун аксина хъсандиз женг члугваз алакьдай гужлу клеретлар туькьурнавай. Гъевечли хуьрерин агъалийрини гъабуруз куьмек гузвай.

Ибн ал-Асир,

юкъван виш йисарин араб тарихчи.

## МЭРНЭМЭТ НАМІНЭ!

Ş ə k i l d ə gördüyünüz 4 yaşlı Firəngizin anadangəlmə qüsuru var. O, eşitmir və danışa bilmir. 5 yaşına qədər uşağın üzərində əməliyyat keçirilərsə, həkimlər onun eşidəcəyinə və danışacağına 100% zəmanət verirlər. Bu ilin oktyabr ayında Bakı şəhərində Almanyanın tanınmış həkimləri belə qüsuru olan uşaqlar üzərində əməliyyatlar keçirəcəklər. Firəngizin də belə əməliyyata böyük ehtiyacı vardır. Lakin əməliyyatın aparılması üçün 35 000 ABŞ dolları məbləğində vəsait tələb olunur.



Bütün imkanlı şəxslərdən, sahibkarlardan, bütün mərhəmətli insanlardan xahiş olunur ki, bu humanizm aksiyasına qoşulsunlar, balaca Firəngizin cəmiyyətimizin sağlam üzvünə çevrilməsi üçün imkan daxilində yardım göstərsinlər.

Qəlbində xeyirxahlıq hissi olan bütün insanlara əvvəlcədən dərin minnətdarlığımızı bildirirəm.

Yardımlı aşağıdakı ünvana köçürmək olar:  
h/№: 40664712-3801 AZN17  
Dəmir Bank Qusar filialı.  
VÖEN №: 9900001471  
Əmirmətova Almas Balaqadaş qızı.

## ЛЕЗГИНСКИЙ ОРФОГРАФИЧЕСКИЙ СЛОВАРЬ

- + Работа трех поколений ученых
- + Удобный формат
- + Твердый переплет
- + Правила грамматики

на 560 страницах

Доставка на дом или в любое удобное для вас место  
Рассылка почтой

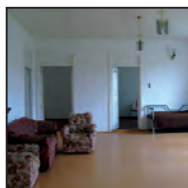
Во вопросам приобретения просьба обращаться:  
☎ (012) 432-29-07

## ПРОДАЕТСЯ ДВУХЭТАЖНЫЙ ДОМ в ГУСАРЕ



Средний ремонт, постоянная вода, телефон, газ, фруктовый сад.

Цена договорная.  
Конг. телефон:  
(050) 734-14-55



**SAMUR**  
Baş redaktor  
Sədaqət KƏRİMOVA

Redaksiyanın ünvanı: AZ 1073 Bakı, Mətbuat, prospekti, "Azərbaycan" nəşriyyatı, 3-cü mərtəbə, 101-ci otaq.  
e-mail: sedagetkerimova@rambler.ru

Hesab nömrəsi  
26233080000  
"Kapital bank"ın 1 saylı  
Yasamal filialı  
kod 200037  
VÖEN 130024708

Qəzet Azərbaycan  
Respublikasının Mətbuat və  
Informasiya Nazirliyində  
qeydə alınıb.  
Qeydiyyat nömrəsi - 78

İndeks: 5581  
Tiraj: 2000  
Tel: 432-92-17